

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Росецька Юлія Болеславівна

УДК 330.837:339.137.2

ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН

Спеціальність: 08.00.01. – Економічна теорія та історія економічної думки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському державному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор
Звєряков Михайло Іванович, Одеський
державний економічний університет,
завідуючий кафедрою загальної
економічної теорії, ректор.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Яременко Олег Леонідович,
Національний Банк України, заступник
керівника експертно-аналітичного центру
Ради НБУ;

кандидат економічних наук, доцент
Доленко Леонід Харлампійович,
Одеський національний університет ім. І.І.
Мечнікова, завідувач кафедри
економічної теорії і міжнародних
економічних відносин.

Захист відбудеться: “2” листопада 2007 р. о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.41.055.01 Одеського державного економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Одеського державного економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

Автореферат розісланий “1” жовтня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ковальов А.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З набуттям незалежності і переходом від планово-адміністративної до ринкової економічної системи особливої актуальності набула проблема розвитку конкурентних відносин у транзитивній економіці України. Адже конкуренція, та закладений у ній „механізм природного відбору” в економіці, дозволяє виявити найбільш перспективні для розвитку підприємства і галузі економіки. За її допомогою відбувається ефективне функціонування національного господарства шляхом оптимального розподілу ресурсів і максимального задоволення попиту споживачів.

Проте, з перших кроків ринкових перетворень стало зрозуміло, що конкурентні відносини, які складаються у транзитивних економіках, потребують відповідного інституційного оформлення, оскільки поза таких інститутів вони замість конструктивної сили перетворюються на деструктивну. Тому, одним з визначальних моментів розвитку конкурентних відносин в Україні стало формування інститутів конкуренції.

Це, у свою чергу, наголосило на необхідності залучення в науковий арсенал українських вчених сучасної методології та аналітичного інструментарію інституціоналізму, адже саме він здатний суттєво збагатити і поглибити теоретичну розробку проблем транзитивної економіки, зокрема проблем формування конкурентних відносин.

Дійсно, інституційний підхід на противагу „ринковому фундаменталізму” дозволяє більш повно врахувати у стратегії транзитивних змін взаємозв'язок економічних, соціальних, політичних, правових та інших складових системних перетворень без чого неможливо досягти бажаної збалансованості економічних реформ.

Сьогодні, коли більшість українських підприємств вже відчувають конкурентний тиск, ще існують значні інституційні обмеження конкуренції, які виникають через недосконалість ринкових інститутів. Такий стан речей негативно впливає на міжгалузеву і внутрішньогалузеву конкуренцію, що заважає досягненню комплексної ефективності економіки і вільному руху капіталів.

Вагомий внесок у дослідження з питань конкуренції як економічної категорії внесли такі відомі економісти, як: Л. Вальрас, К. Маркс, А. Маршалл, В. Ойкен, В. Парето, М. Портер, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, А. Сміт, Ф. фон Хайек, Е. Чемберлін, Й. Шумпетер.

Дослідженням питань міжгалузевого і внутрішньогалузевого руху капіталів приділяли увагу такі радянські вчені, як: Аганбегян А.Г., Вигодський С.Л., Котов В.Н., Нікітін С.М., Рудакова І.Є., Сєдов В.І., та зарубіжні вчені, що працювали у межах теорії організації галузевих структур – Дж. Бейн, Р. Епштейн, Р. Кіппатрік, Р. Ланцилотті, Г. Мінз, Е. Мейсон, Д. Росс, Дж. Стіглер, Ф. Шерер.

Проблеми формування і розвитку конкурентного середовища в умовах перехідної економіки розглянуті у роботах С. Авдашевої, І. Акімової, З. Борисенко, Б. Буркинського, В. Гейця, Л. Доленка, М. Зверякова, Б. Кваснюка, Н. Розанової, С. Соколенка, С. Цухло, О. Яременка.

Пріоритет у розвитку ідей інституціоналізму тривалий час традиційно належав США в особі таких вчених, як: Т. Еггертссон, К. Ерроу, Р. Коуз, Д. Норт, М. Олсон, Г. Саймон, О. Вільямсон. Утім, з кінця 80-х років до їх розробки підключилися західноєвропейські вчені Болтянські Л., Тевено Л., Фаворо О., а з кінця 90-х років справжній, так би мовити „інституційний”, бум перекинувся на країни колишнього СРСР, зокрема Росію, Україну, Білорусь. Серед вагомих представників російського інституціоналізму варто відзначити Вольчика В.В., Капелюшнікова Р.І., Московського А.І., Нурєєва Р.М., Олійника А.Н., Радаєва В.Л., Шастітко А.Є.

Сьогодні інституційні дослідження зустрічаємо у роботах багатьох вітчизняних економістів, таких як: Архієреєв С.І., Гриценко А.А., Дементьєв В.В., Доленко Л.Х., Зверяков М.І., Корнєєв В.В., Малий І.Й., Мандибура В.О., Меркулова Т.В., Степаненко С.В.,

Тарасевич В.Н., Чаусовський О.М., Яременко О.Л. Тут інститути застосовуються задля пошуку шляхів вирішення проблем перехідної економіки.

Поряд з цим існує декілька праць прикладного характеру, присвячених аналізу взаємозв'язку стану конкурентного середовища і інститутів ринку. Застосування інституційного підходу до вивчення проблем економічної конкуренції у транзитивних економіках знаходимо у роботах Костусєва О.О., Лозової Г.М., Черненка С.О., Вольчика В.В., Доповіді Світового Банку за 2002 рік. В цих роботах проаналізовано окремі аспекти впливу інституційних факторів на конкурентне середовище, розглянуто інституційні чинники неефективності товарних ринків, виділено два типи монополізму – інституційний і підприємницький. Однак фундаментальні дослідження зв'язку між конкуренцією і ринковими інститутами в умовах перехідної економіки України носять фрагментарний характер, хоча вони є необхідними для розширення меж розуміння даної теоретичної проблеми і обґрунтування дієвої державної політики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою фундаментальних робіт „Економічне зростання і розвиток трансформаційної системи” (2003-2005 рр.) та „Структурна динаміка трансформаційної економіки в умовах глобальної конкуренції” (2006-2008 рр.), що виконувалися в рамках тематичних планів науково-дослідних робіт ОДЕУ на 2003-2008 рр. Державні реєстраційні номери тем відповідно: 0103U000349 і 0106U001350. Довідка від 22.02.2007р.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний теоретичний аналіз інституційних форм розвитку конкурентних відносин у транзитивній економіці України, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення інституційного оформлення конкурентних відносин з метою забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні наукові завдання:

- уточнення сучасного поняття конкуренції як економічної категорії і визначення взаємозалежності між ступенем розвитку конкурентного середовища і конкурентних відносин;
- з'ясування необхідності застосування інституційного підходу до вивчення конкуренції;
- дослідження еволюції, сутності, місця, функцій, класифікації інститутів, у тому числі інститутів конкуренції, та їх ролі у формуванні конкурентних відносин;
- виявлення взаємозв'язку між ступенем розвитку інституційного середовища, конкурентного середовища і конкурентних відносин;
- аналіз монополій радянського типу і інституційних відмінностей переходу України до конкурентного ринку;
- дослідження стану конкурентного середовища на сучасному етапі розвитку економіки України на прикладі механізмів міжгалузевої і внутрішньогалузевої конкуренції;
- визначення основних чинників, що заважають вільному руху капіталу на міжгалузевому і внутрішньогалузевому рівнях;
- окреслення шляхів і напрямків подолання інституційних обмежень конкуренції в трансформаційній економіці України з урахуванням світового досвіду вдосконалення конкурентних відносин.

Об'єктом дослідження є процес становлення і розвитку конкурентних відносин у трансформаційній економіці України.

Предметом дослідження є система інституційних форм, що створюється у процесі становлення і розвитку конкурентних відносин в Україні.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дисертації склали фундаментальні дослідження та новітні розробки зарубіжних і вітчизняних вчених, що займаються проблемами інституційних перетворень в розвинутих і трансформаційних економіках. Для вирішення теоретичних і практичних завдань використовувалися прийоми і

засоби діалектики, методи теоретичного абстрагування, єдності історичного і логічного, порівняльний, статистичний, кореляційно-регресійний аналіз, системний та структурно-функціональний підходи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні нових методологічних і теоретичних положень у дослідженні інституційних форм розвитку конкурентних відносин і розробці шляхів їх удосконалення. При цьому, **вперше:**

- запропоновано комплексний підхід, який інтегрує класичну, неокласичну і інституційну концепції до вивчення економічної конкуренції, що розширює межі дослідження і надає нові потенційні можливості для розробки ефективної конкурентної політики;
- розроблено теоретичну модель взаємозв'язку ринкових інститутів і конкуренції, що має два важливі аспекти: з одного боку, завдяки конкуренції відбувається відбір ефективних інституційних обмежень, а з іншого боку – сама інституційна структура суспільства спроможна змінювати ступінь конкуренції на ринку;
- виділено п'ять блоків проблем інституційного середовища в Україні: надмірна нестабільність формальних правил, викривлення системи неформальних правил у бік корупції, недосконалість судової системи як системи санкцій за невиконання правил, проблеми політичних організацій, що виявляються у створенні адміністративних інституційних бар'єрів на шляху розвитку конкуренції, нерозвиненість соціально-економічних організацій таких, як об'єднання підприємців і покупців, що не захищають права учасників ринку від свавілля неформальних правил і впливу політичних організацій;
- на основі аналізу стану міжгалузевої та внутрішньогалузевої конкуренції в національній економіці окреслено основні інституційні чинники, що перешкоджають вільному руху капіталу на міжгалузевому і внутрішньогалузевому рівнях;

удосконалено:

- систематизацію існуючих підходів до вивчення конкуренції як економічної категорії. Визначено економічну конкуренцію як комплексну категорію, що відображає спосіб функціонування і руху капіталу у ринковому середовищі. Такий рух може відбуватися на міжгалузевому та внутрішньогалузевому рівні. Доповнено визначення понять конкурентні відносини і конкурентне середовище. Середовище, в якому відбувається рух капіталу, позначено конкурентним середовищем, а систему відносин, що опосередковує цей рух – конкурентними відносинами;
- застосування інституційного підходу до вивчення проблем економічної конкуренції в трансформаційних економіках: визначено умови становлення інститутів конкуренції в транзитивній економіці України та їх відмінності від традиційних умов;
- класифікацію інститутів конкуренції; виділено два типи інститутів: обмежувальні, що безпосередньо обмежують дію монополістичних об'єднань в економіці, та сприяючі, що сприяють створенню конкурентного середовища опосередковано;

набули подальшого розвитку:

- модель „інституційне середовище – конкурентне середовище – конкурентні відносини”, що враховує фактор інституційного середовища і характер взаємозв'язку між конкурентними відносинами і конкурентним середовищем;
- рекомендації відносно подолання інституційних обмежень конкуренції в трансформаційній економіці України з урахуванням траєкторії попереднього розвитку інституційного середовища, існуючих мультигенерацій та реалізації інтересів груп інституційних новаторів.
- шляхи впорядкування процедури надання і використання державної допомоги суб'єктам господарювання у відповідності з вимогами ринку та з метою розвитку конкурентних відносин в національній економіці.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали, що містяться у роботі, використовуються у навчальному процесі ОДЕУ при викладанні дисциплін „Політична

економія”, „Мікроекономіка” і „Макроекономіка”. Довідка про впровадження в навчальний процес кафедри загальної економічної теорії ОДЕУ від 24.04.2007 р.

Основні положення дисертації доведено до рівня прикладних рекомендацій. Рекомендації і висновки, одержані у процесі дослідження, отримали позитивну оцінку в Антимонопольному комітеті України та були використані для оцінки стану і тенденцій конкурентного середовища у економіці України. Довідка про впровадження результатів наукових досліджень кандидатської дисертації в АМК України від 24.04.2007 р.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень, включених у дисертацію, доповідалися автором на Всеукраїнській науково-практичній конференції „Актуальні проблеми й перспективи розвитку економіки України (у контексті глобалізації)” (м. Алушта, 2004 р.); Науковому Симпозіумі „Інституційна архітектоніка та механізми економічного розвитку” (м. Харків, 2004 р.); Міжнародній науковій конференції Консорціуму економічних досліджень і освіти та Центру економічних досліджень (EERC/EROC) „Ринкова влада та конкурентна політика у країнах колишнього СРСР” (м. Київ, 2005 р.); Другій міжнародній науково-практичній конференції „Теорія та практика економіки та підприємництва” (м. Алушта, 2005 р.); Підсумкових науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ОДЕУ, академічних та вищих навчальних закладів України (м. Одеса, 2006-2007 р.); Міжнародній конференції ім. Жана Моне „Україна і європейська політика добросусідства” (м. Жешув, Краків, Польща, 2006 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми підвищення ефективності господарювання на мезо- та мікроекономічному рівні” (м. Одеса, 2007 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 9 наукових праць загальним обсягом 3,26 др. арк., у тому числі 6 – у фахових виданнях. Результати дисертації опубліковані в 3 статтях у наукових журналах, 4 статтях у збірниках наукових праць та 2 матеріалах і тезах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг дисертації – 210 сторінок друкованого тексту, зокрема 55 таблиць, 16 рисунків. Список використаних джерел містить 185 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання і методологічну базу, розкрито наукову новизну дисертації, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, етапи дослідження, наведено відомості щодо апробації та впровадження, викладено теоретичні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі „Теоретико-методологічні засади дослідження інституційних форм розвитку конкурентних відносин” проаналізовано конкуренцію як економічну категорію у призмі домінуючих в економічній теорії підходів та взаємозалежність між ступенем розвитку конкурентного середовища і конкурентних відносин; аргументовано необхідність застосування інституційного підходу до вивчення проблем економічної конкуренції; запропоновано теоретичну модель взаємозв’язку ринкових інститутів і конкуренції; виокремлено два типи інститутів конкуренції; розроблено модель взаємозв’язку „інституційне середовище – конкурентне середовище – конкурентні відносини”.

Аналіз наявних визначень конкуренції у межах структурного, поведінкового і функціонального підходів, теорії організації ринкових структур, концепції „працюючої” конкуренції та класичного підходу показав, що сьогодні не існує єдиного розуміння цієї категорії. Більш того, вона постійно еволюціонує під впливом реальних економічних процесів.

Результати дослідження дозволили визначити економічну конкуренцію як комплексну категорію, що відображає спосіб функціонування і руху капіталу у ринковому середовищі.

Такий рух може здійснюватися як всередині певної галузі у вигляді внутрішньогалузевої конкуренції, так й на міжгалузевому рівні у вигляді конкуренції міжгалузевої.

Рух завжди відбувається у певному середовищі та опосередковується певною системою відносин. Середовище, в якому відбувається рух капіталу, ми позначили конкурентним середовищем, а систему відносин, що опосередковує цей рух – конкурентними відносинами. Отже, конкуренція як економічна категорія являє собою єдність конкурентного середовища та конкурентних відносин.

Відповідно, конкурентні відносини – це конкретна поведінка господарюючих суб'єктів, що зводиться до взаємодії між ними шляхом здійснення різноманітних самостійних дій. Конкурентне середовище – це зовнішньо та внутрішньо обумовлений стан ринку, що включає такі параметри, як: кількість покупців і продавців, рівень концентрації та ринкової влади, ступінь диференціації продукту, свобода входу на ринок та виходу з нього.

Сьогодні можна стверджувати, що на шляху міжгалузевого і внутрішньогалузевого руху капіталів у транзитивних економіках стоять не лише перепони територіального і монополістичного характеру, а, головним чином, перепони, що виникають через недосконалість інституційного середовища. З огляду на це особливого значення набуває залучення інституційної методології до вивчення проблем економічної конкуренції.

Центральним інструментом інституційного аналізу є інститут. Аналіз магістральних течій інституціоналізму – старого і нового, показав відсутність усталеного визначення інституту як економічної категорії. Але уважний розгляд існуючих визначень дозволяє виділити основні значимі елементи даного поняття: норма чи правило; повторювальна взаємодія, на яку воно спрямовано; механізм примусу, що забезпечує виконання правила.

Звідси можна визначити інститут як набір правил поведінки, що приписує або забороняє певні повторювальні способи дії та взаємодії. Ці правила одночасно обмежують і стимулюють дії господарюючих суб'єктів, дозволяючи їм здійснювати свідомий вибір і передбачати реакцію оточуючого середовища за допомогою механізмів примусу.

Інститути завжди співіснують у певній системі. Сукупність інститутів будь-якого типу складає інституційну структуру суспільства, під якою ми розуміємо певний впорядкований набір інститутів, що формується у межах тієї чи іншої системи координації господарської діяльності.

На відміну від інституційної структури, інституційне середовище містить у собі не лише комплекс інститутів, але й систему організацій. Репрезентуючи взаємодію інститутів і організацій у вигляді інституційних змін, інституційне середовище визначає основний напрямок розвитку економічних систем а також орієнтири, на основі яких відбувається формування та відбір найбільш ефективних економічних і соціальних інститутів. Структура інституційного середовища представлена на рис. 1.

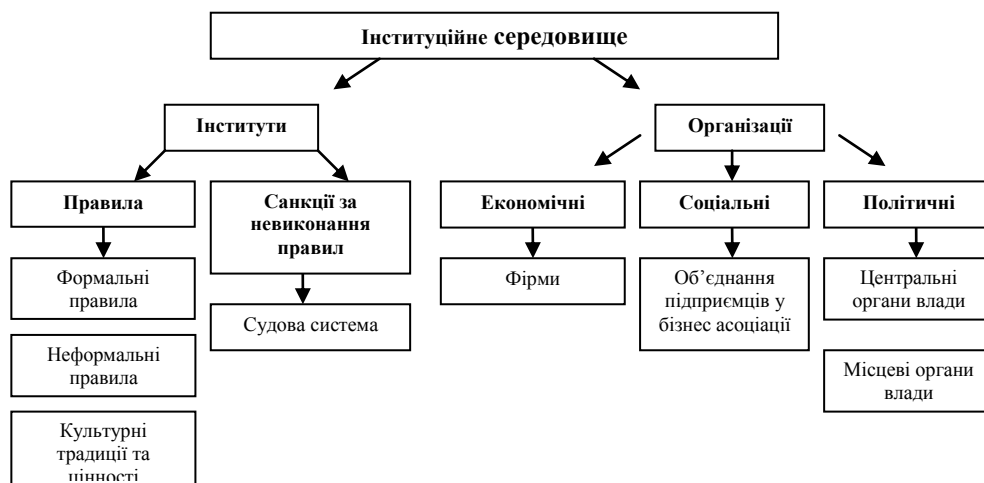

Рис. 1. Структура інституційного середовища

Теоретична модель взаємозв'язку ринкових інститутів і конкуренції, на нашу думку, має два важливі аспекти. Так, з одного боку завдяки конкуренції відбувається відбір ефективних інституційних обмежень, що складають у сукупності інституційну структуру того чи іншого економічного порядку. А з іншого – ефективні ринкові інститути покликані стимулювати подальший розвиток конкурентних відносин.

З огляду на це, можна стверджувати, що генезис економічної конкуренції і монополії відбувався не лише під впливом розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. Велику роль у цьому процесі зіграло інституційне середовище. Еволюція ринкової та інституційної структури призводила до поступових змін конкурентного середовища.

З останньої третини XIX ст. стає зрозумілим, що функціонування конкурентного механізму потребує створення відповідної системи правил щодо захисту конкуренції. Така система правил отримала назву антимонопольного законодавства.

Слід розрізняти власне поняття антимонопольного законодавства та інститутів конкуренції. Світова практика показує, що антимонопольне законодавство складається з законодавчих та інших нормативних актів, які забороняють в залежності від співвідношення вигод і витрат окремі способи поведінки на ринку.

У той час як інститути конкуренції поряд із актами, що безпосередньо регулюють конкурентні відносини, тобто антимонопольним законодавством, включають до себе усі інші акти, що містять окремі норми антимонопольної та конкурентної спрямованості. До таких норм відноситься законодавство про ціноутворення, іноземне підприємництво, нові структури, малий і середній бізнес, захист прав споживачів, охорону прав інтелектуальної власності, зовнішньоторговельну політику, податкове і інше законодавство, що тим чи іншим чином впливає на створення і стан господарюючих суб'єктів.

З огляду на це, можна виділити два типи інститутів конкуренції.

1. Обмежувальні, які безпосередньо обмежують дію монополістичних об'єднань в економіці, й, тим самим, створюють передумови поживавлення конкурентних відносин;
2. Сприяючі, які сприяють створенню конкурентного середовища опосередковано, через прийняття законодавчих актів, що містять окремі норми конкурентної спрямованості.

Слідуючи логіці інституційного аналізу можна стверджувати, що для ефективного функціонування інститутів конкуренції необхідна відповідна система організацій. Узагальнений досвід інституційної теорії та практичної діяльності у сфері захисту і розвитку конкуренції дозволяє класифікувати організації, що сприяють становленню, функціонуванню і захисту конкуренції, на політичні і соціально-економічні.

Сукупність інститутів конкуренції і організацій, що забезпечують їх імплементацію, охорону та розвиток, являє собою інституційне середовище, що безпосередньо впливає на розвиток конкуренції в економіці будь-якої країни. Враховуючи фактор інституційного середовища, характер взаємозв'язку між конкурентними відносинами і конкурентним середовищем приймає вигляд моделі „інституційне середовище – конкурентне середовище – конкурентні відносини”, див. рис. 2.

На I рівні даної моделі лежить інституційне середовище, що складається з усієї сукупності інститутів і організацій, які чинять безпосередній або опосередкований вплив на стан і розвиток конкуренції.

Інституційне середовище задає характер конкурентного середовища, що знаходиться на II рівні моделі. Якщо інституційне середовище створює стимули для впровадження інновацій, ефективної організації виробничого процесу, зменшення трансакційних витрат, створення юридичної системи контролю над виконанням контрактів, до визначення і захисту прав власності, то структура ринку буде близькою до конкурентної та, навпаки.

У свою чергу, конкурентне середовище формує певний тип конкурентних відносин, що знаходяться на III рівні. Їх характер залежить від якості середовища всередині якого вони відбуваються. Якщо параметри середовища створюють стимули для зайняття підприємницькою діяльністю, наприклад, відсутні бар'єри входу на ринок, то й відносини,

що відбуваються у цьому середовищі, прийматимуть динамічний характер. І, навпаки, система, що не створює подібних стимулів, приречена до застою.

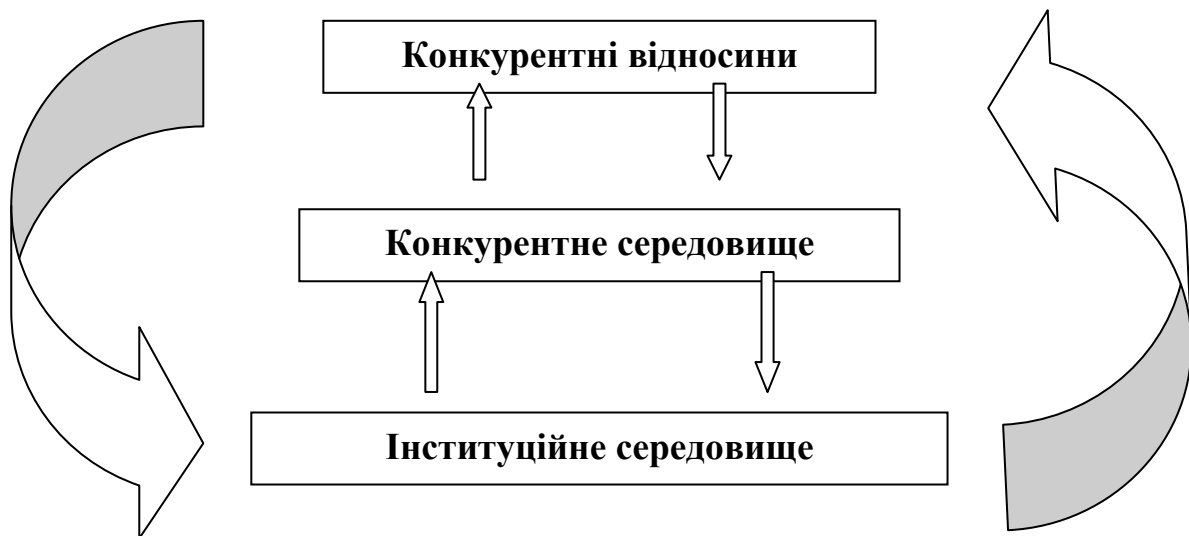

Рис. 2. Модель „інституційне середовище – конкурентне середовище –конкурентні відносини”

Також існує обернений зв'язок, коли конкурентні відносини впливають на стан конкурентного середовища, а розвиток конкурентного середовища стає фактором, під дією якого змінюється інституційне середовище. Більше того, конкурентні відносини можуть безпосередньо впливати на інституційне середовище, а інституційне середовище – на конкурентні відносини.

У другому розділі „Процес становлення інституційних форм розвитку конкуренції у трансформаційній економіці України” розглянуто специфіку монополій радянського типу; окреслено умови, в яких відбувалося створення інститутів конкуренції в транзитивній економіці нашої країни; проаналізовано інституційне середовище і виділено п'ять блоків його проблем; досліджено стан міжгалузевої і внутрішньогалузевої конкуренції в Україні.

На початку 90-х рр. XX ст. Україна встала на шлях ринкової трансформації. У зв'язку з цим першочергового значення серед інститутів конкуренції набуло антимонопольне законодавство.

Слід зазначити, що умови, в яких відбувалося створення інститутів конкуренції, зокрема антимонопольного законодавства, в Україні суттєво відрізнялися від традиційних умов їх формування. Основні відмінності полягали у тому, що інститути конкуренції почали формуватися за відсутності ринкових відносин і конкуренції, за наявності сформованої державної монополії, надмірної концентрації виробництва, вузької спеціалізації підприємств і географічної обмеженості ринків.

Процес створення інституційних передумов розвитку конкуренції в транзитивній економіці нашої країни може бути поділений на два етапи.

На I етапі, що тривав до 1999 р., пріоритет віддавався обмежувальним інститутам конкуренції, які були спрямовані на обмеження проявів монополізму. Внаслідок цього на загальнодержавних і регіональних ринках з'явилися десятки тисяч самостійних суб'єктів господарювання, що стало передумовою для подальшого розвитку конкурентного середовища.

Наведені обставини спричинили у 1999-2001 рр. перенесення акцентів зі здійснення заходів демонополізації на забезпечення розвитку конкурентних відносин. З цього моменту пріоритет віддається сприяючим інститутам конкуренції, спрямованим на посилення конкурентної активності в економіці.

Отже, завдяки інституційним перетворенням, сьогодні в економіці нашої країни в цілому створено основні елементи інституційного середовища, що покликані захистити і підсилити розвиток конкуренції. Сукупність інститутів і організацій, що чинять безпосередній або опосередкований вплив на конкурентне середовище у нашій країні, представлена на рис. 3.

У постсоціалістичних країнах система інститутів конкуренції була скопійована з більш вдалим західних економік. Через це західні формальні зразки не приживаються на перехідному ґрунті, вступаючи у конфлікт з правилами, що залишилися від попереднього господарського режиму. Недосконалість інституційного середовища призводить до різного роду викривлень у конкурентному середовищі, створює нерівні правила гри для різних суб'єктів господарювання, викликає зростання трансакційних витрат.

Відповідно до запропонованої класифікації нами було виділено п'ять блоків проблем інституційного середовища в Україні:

1. Нестабільність системи формальних правил. З одного боку у формальних правилах недостатньо визначено права власності, що призводить до зростання трансакційних витрат. З іншого – формальні правила не завжди доповнюють вже існуючі формальні та вступають у конфлікт з неформальними правилами.

2. Викривлення системи неформальних правил. З одного боку правила професійної етики конкуренції ще не встоялися, з іншого – серед неформальних правил чільне місце займає корупція.

3. Недосконалість системи санкцій за невиконання правил. По-перше, система санкцій за невиконання правил не здатна до правового забезпечення відносин власності і договірних відносин, по-друге – залишається залежною від впливу політичних організацій.

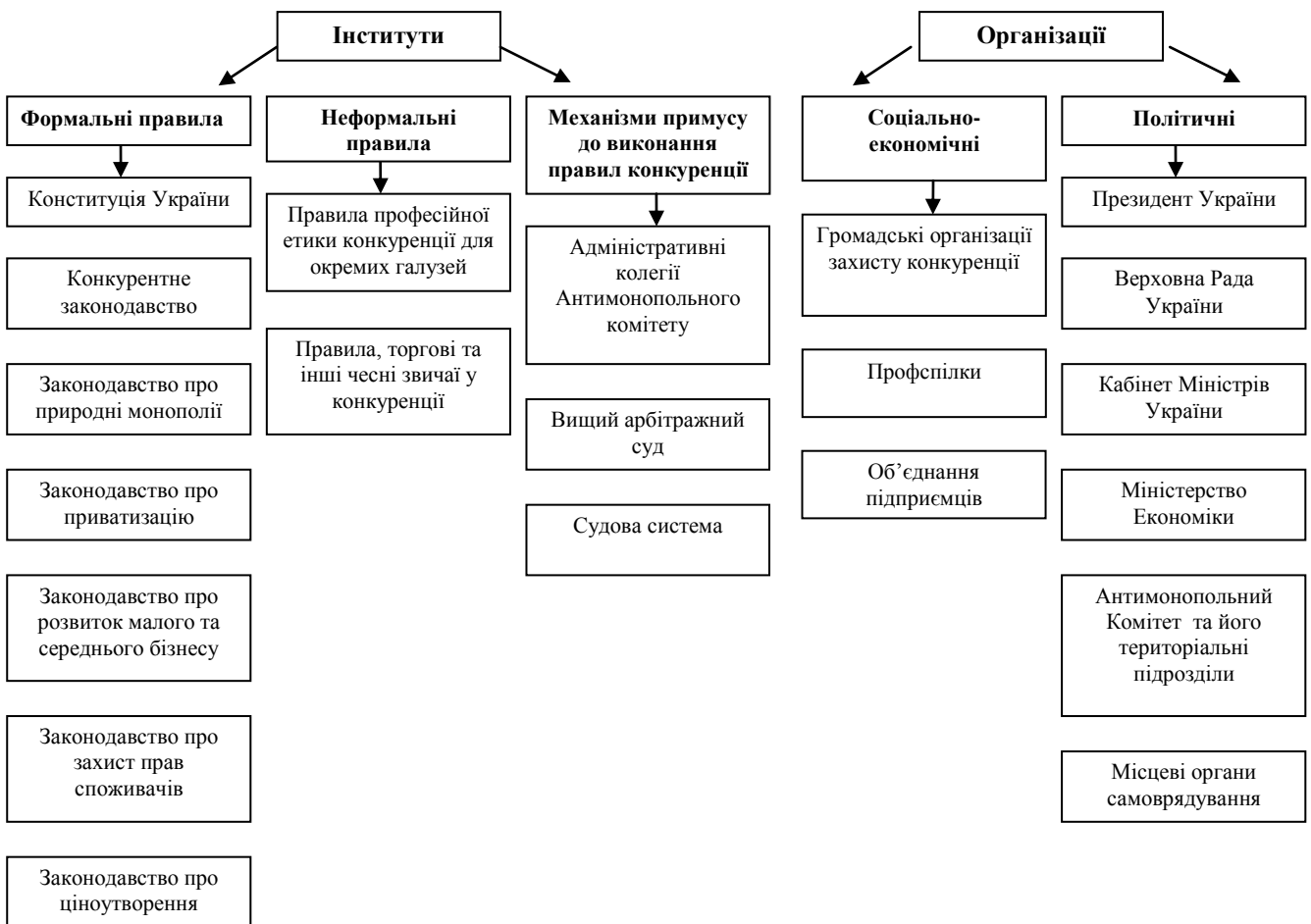

Рис. 3. Структура інститутів і організацій конкуренції в Україні

4. Проблеми політичних організацій. З одного боку, створювані державою інституційні адміністративні бар'єри відволікають ресурси, необхідні для повноцінного розвитку підприємництва. З іншого – державна допомога певним галузям економіки призводить до порушення рівності ведення конкурентної боротьби, часто є неефективною з економічної точки зору і служить засобом відмивання грошей.

5. Нерозвиненість соціально-економічних організацій. Недостатньо розвинуті профспілки підприємців і покупців, що не захищають права ринкових учасників від свавілля неформальних правил і впливу політичних організацій.

Аналіз міжгалузевої конкуренції, проведений на основі показників рентабельності видів економічної діяльності у 2000-2005 рр. та її кореляційно-регресійного аналізу з рівнями концентрації показав, що:

1. Рівень рентабельності у сучасній економіці України є важливим барометром стану конкурентного середовища.

2. Загальний тренд свідчить про певну тенденцію до вирівнювання рівнів рентабельності у промисловості.

3. Проте є широка диференціація рівнів рентабельності окремих галузей. Існує ряд галузей зі стійкими відхиленнями норми рентабельності від середнього рівня: у галузях з високим ступенем монополізації, як правило, норма рентабельності вища, у галузях з низьким ступенем монополізації – нижча. Це свідчить про недостатню мобільність капіталу і наявність перешкод на його руху.

Проведений аналіз свідчить про розвиток конкурентного середовища в Україні, що відбувався останніми роками. Однак, на шляху вільного руху капіталу ще існують бар'єри, що обумовлені чинниками підприємницького, інституційного монополізму і загальною слабкістю ринкової інфраструктури.

До таких бар'єрів ми віднесли: наявність монополістичних об'єднань у певних секторах національної економіки; нерозвиненість фондового ринку; нерівність умов конкуренції, що виявляється в існуванні сталих адміністративних бар'єрів і державної допомоги галузям промисловості; недостатність моделі господарювання зорієнтованої на експорт і відсутність належних інструментів міжгалузевого перерозподілу доходів.

Аналіз внутрішньогалузевої конкуренції на прикладі підприємств легкої промисловості показав, що у даній галузі також створено умови для розвитку конкуренції. Про це свідчить велика кількість підприємств у галузі та зростання частки малого і середнього бізнесу. Проте, як у секторах з конкурентною структурою, так й у секторах з ознаками домінування, існує чимало підприємств-банкрутів, де працює переважна кількість працівників.

Дослідження показників продуктивності праці підприємств легкої промисловості у 2004 р. довели X-неефективність українських підприємств. Теоретично, дія механізму внутрішньогалузевої конкуренції мала би призвести до ліквідації таких підприємств, проте на практиці вони існують. До факторів, що спотворюють механізм внутрішньогалузевої конкуренції нами було віднесено: нерівність умов конкуренції; наявність монополістичних об'єднань у певних сегментах галузі; неефективність процедури банкрутства.

Проведений аналіз довів, що основним гальмом, яке заважає вільному розвитку конкуренції в Україні, є перепони інституційного характеру. Комплекс заходів щодо розвитку конкуренції відповідно із запропонованою моделлю „інституційне середовище - конкурентне середовище - конкурентні відносини” має бути, у першу чергу, спрямований на покращення інституційного середовища в економіці нашої країни.

У третьому розділі „Шляхи та напрямки вдосконалення інституційних форм розвитку конкурентних відносин в економіці України” проаналізовано стан малого підприємництва; оцінено вплив адміністративних бар'єрів та розроблено комплекс заходів щодо їх зниження; запропоновано шляхи впорядкування процедури надання і використання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Основними інституційними факторами, що негативно впливають на розвиток міжгалузевої та внутрішньогалузевої конкуренції в економіці нашої країни, сьогодні залишаються адміністративні бар'єри і державна допомога галузям промисловості.

Дійсно, в Україні внаслідок адміністративних бар'єрів середні трансакційні витрати залишаються на недопустимо високому рівні, що обмежує обсяг і кількість угод, призводить до збільшення граничних витрат підприємств, що піддалися їх впливу.

Комплекс заходів, спрямований на зниження адміністративних бар'єрів може бути поділений на три етапи: спрощення доступу на ринок; посилення економічної відповідальності суб'єктів ринку; заміна контролю над входженням контролем за діяльністю.

Проте, розробка інституційних перетворень повинна здійснюватися з урахуванням особливостей інституційного середовища економіки. Так, введення норм економічної поведінки поза відповідних механізмів контролю сприятиме створенню контрправил, що формуватимуться спонтанно.

Для пояснення цього явища рядом російських вчених було запропоновано концепцію мультигенерацій. Мультигенерації обумовлюють засіб відтворення умов господарювання: обмежень у вигляді інститутів і правил, а також відповідних організацій, що визначають параметри, розміри і кількість трансакцій у той чи інший період часу.

Еволюційна природа мультигенерацій обумовлюється залежністю від попереднього шляху розвитку (path-dependence). Тому формування нової інституційної структури на пострадянському просторі неможна відокремити від еволюції інститутів планової економіки, зокрема адміністрування ринків.

Тому, якщо припустити, що у результаті дерегулювання всі формальні інституційні бар'єри будуть скасовані, це справить незначний вплив на реальне адміністративне навантаження на бізнес, оскільки існування сталих мультигенерацій приводитиме до формування контрправил, що перешкоджатиме ефективному розвитку конкуренції.

Подолання такого стану неможливе за короткий час і залежить від спрямованої дії зацікавлених груп інституційних новаторів. На нашу думку, такою групою можуть виступати представники малого і середнього бізнесу. Сьогодні вони не являють собою організації, інтереси якої корелювали б з інтересами суспільства. Тому першочерговим завданням є формування всеохоплюючої організації підприємців, яка би мала форму некомерційного об'єднання. Така організація має реально, а не декларативно, діяти у напрямку впровадження інститутів, що знижують трансакційні витрати від різного роду обмежень конкуренції на товарних ринках.

Іншим принциповим моментом для розвитку конкурентного середовища є усунення бар'єрів, пов'язаних з наданням державної допомоги галузям промисловості. Ст. 15 Закону України „Про захист економічної конкуренції” встановлює загальну заборону на рішення органів влади щодо надання окремим суб'єктам господарювання пільг або інших переваг, що призводить або може призвести до недопущення, усунення, обмеження або викривлення конкуренції. Незважаючи на це, практика АМК України свідчить, що такий вид порушень є доволі розповсюдженим.

Необхідно докласти зусиль, щоби негативний вплив від державного втручання в економіку був мінімальним, а користь для суспільства – максимальною. Одним зі шляхів досягнення окресленої мети є впорядкування процедури надання і використання державної допомоги суб'єктам господарювання у відповідності з вимогами ринку.

Згідно з практикою ЄС, за критерієм мети використання державну допомогу поділяють на галузеву, регіональну і горизонтальну.

В Україні регіональна допомога виробникам здійснюється переважно через механізм спеціальних економічних зон (СЕЗ) зі спеціальним інвестиційним режимом, в яких запроваджуються пільгові умови економічної діяльності. Нажаль використання пільг у СЕЗ пов'язано із значними податковими зловживаннями, що спотворює механізм конкуренції. Тому реформу системи регіональної підтримки необхідно спрямувати на створення ефективних стимулів виробникам і активізацію інвестиційної діяльності.

Для програм галузевої допомоги в Україні характерним є те, що доступ до них обмежений або для окремих підприємств галузі, або для всіх підприємств окремої галузі. Цей вид допомоги найбільш негативно впливає на конкуренцію та веде до збереження неефективних виробництв. Зважаючи на це існує необхідність розроблення детальних та прозорих правил підтримки галузей, що перебувають у складному економічному становищі, та забезпечення жорсткого контролю за цим видом допомоги.

Горизонтальні субсидії є важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності виробників. Надання горизонтальної допомоги пов'язане із запровадженням промислових та технологічних парків. У порівнянні з галузевою допомогою і цільовою підтримкою окремих підприємств горизонтальні субсидії найменш негативно впливають на конкуренцію. Важливо, щоби у подальшому горизонтальні неадресні субсидії стали пріоритетною формою державної підтримки в Україні.

ВИСНОВКИ

Наукові результати дисертації допомагають розв'язати проблему розвитку конкуренції у перехідній економіці на базі інституційної парадигми. Проведене дослідження поглибило наявні теоретичні та методологічні підходи до вирішення проблеми формування конкурентних відносин в цілому, тобто має суттєве значення як для подальшого розвитку методології економічної теорії, так і для практичного прийняття ринкових рішень.

Основні висновки дослідження полягають у наступному:

1. Економічна конкуренція – це комплексна категорія, що відображає спосіб функціонування і руху капіталу у ринковому середовищі. Такий рух відбувається як всередині певної галузі у вигляді внутрішньогалузевої конкуренції, так й на міжгалузевому рівні у вигляді конкуренції міжгалузевої. Як складна категорія, економічна конкуренція вимагає комплексного підходу до свого вивчення. Такий підхід інтегрує класичну, неокласичну та інституційну концепції.

2. Застосування інституційного підходу до вивчення проблем економічної конкуренції у країнах з перехідною економікою дозволяє: окреслити шляхи вирішення проблем формування конкурентних відносин; визначити причинно-наслідкові зв'язки між станом конкуренції і розвитком ринкових інститутів; наблизити економічні моделі до дійсності шляхом включення в аналіз впливу інституційного середовища.

3. Теоретична модель взаємозв'язку ринкових інститутів і конкуренції має два важливі аспекти: з одного боку завдяки конкуренції відбувається відбір ефективних інституційних обмежень, що складає у сукупності інституційну структуру певного економічного порядку, а з іншого боку – сама інституційна структура суспільства, в залежності від надання необхідних стимулів, спроможна підвищувати або знижувати ступінь конкуренції на ринку.

4. Існує два типи інститутів конкуренції: обмежувальні, що безпосередньо обмежують дію монополістичних утворень в економіці, й, тим самим, створюють передумови поживлення конкурентних відносин, та сприяючі, що допомагають розвитку конкурентних відносин опосередковано, через прийняття законодавчих актів, що містять окремі норми конкурентної спрямованості.

5. Сукупність інститутів конкуренції та організацій, що забезпечують їх імплементацію, охорону і розвиток, являє собою інституційне середовище, що безпосередньо впливає на розвиток конкуренції в економіці певної країни. Враховуючи чинник інституційного середовища, характер взаємозв'язку між конкурентними відносинами і конкурентним середовищем приймає вигляд моделі „інституційне середовище – конкурентне середовище – конкурентні відносини”.

6. Умови створення інститутів конкуренції в Україні суттєво відрізнялися від традиційних умов їх формування. Так, інститути конкуренції в Україні почали формуватися: по-перше, за відсутністю ринкових відносин; по-друге, за відсутністю конкуренції; по-третє,

за наявності сформованої державної монополії; по-четверте, за надмірної концентрації виробництва, вузької спеціалізації підприємств і географічної обмеженості ринків.

7. Інституційне середовище в Україні є надзвичайно слабким. Це обумовлено особливостями переходу від монополій радянського типу до конкурентного ринку. Сталі пережитки радянських часів призводять до викривлень у конкурентному середовищі, створюють нерівні правила гри для різних суб'єктів господарювання, викликають зростання трансакційних витрат. Існує п'ять блоків проблем інституційного середовища в Україні: надмірна нестабільність формальних правил, викривлення системи неформальних правил, недосконалість системи санкцій за невиконання правил, проблеми політичних організацій, нерозвиненість соціально-економічних організацій.

8. На сьогодні створено основні структурні передумови для розвитку конкуренції в Україні, проте існує ряд перешкод, що заважає вільному руху капіталу на міжгалузевому та внутрішньогалузевому рівні. Окреслені перешкоди носять здебільшого інституційний характер. До них відносяться: нерівність умов конкуренції, що виявляється в існуванні сталих адміністративних бар'єрів і державної допомоги галузям промисловості; наявність монополістичних об'єднань у певних сегментах національної економіки; нерозвиненість фондового ринку; недостатність моделі господарювання зорієнтованої на експорт і відсутність належних інструментів міжгалузевого перерозподілу доходів; неефективність процедури банкрутства суб'єктів підприємництва.

9. Проблема зниження інституційних адміністративних бар'єрів у транзитивній економіці може бути успішно вирішена з урахуванням траєкторії попереднього розвитку інституційного середовища, існуючих мультигенерацій та реалізації інтересів груп інституційних новаторів, що беруть участь у господарських процесах. Зниження інституційних адміністративних бар'єрів призведе до мінімізації трансакційних витрат на національних ринках, що сприятиме підвищенню їх ефективності та конкурентоспроможності.

10. Комплекс заходів, спрямований на зниження адміністративних бар'єрів може бути поділений на три етапи: спрощення доступу на ринок через зниження бар'єрів входу і виходу; посилення відповідальності суб'єктів ринку через створення нових механізмів відповідальності; заміна контролю над входженням на ринок суб'єктів господарювання контролем за діяльністю шляхом зміни характеру і функцій контролю.

11. Реформу системи регіональної, галузевої та горизонтальної державної допомоги необхідно спрямувати на створення ефективних стимулів виробникам і активізацію інвестиційної діяльності. З урахуванням досвіду розвинутих країн необхідно запровадити такі зміни: впорядкувати й вдосконалити законодавчу базу надання державної допомоги; закріпити чіткі і прозорі правила надання кожного виду допомоги; опрацювати об'єктивні критерії для визначення отримувачів допомоги; встановити для всіх видів допомоги обмеження щодо обсягу і терміну дії програм; відмовитися від практики застосування таких форм субсидій, що найбільше спотворюють конкуренцію; розробити механізми моніторингу, контролю і оцінки ефективності допомоги виробникам. Особливого значення з цього приводу набуває прийняття Закону України „Про державну допомогу”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Росецька Ю.Б. Роль та значення інституційного середовища у формуванні конкурентних відносин // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2005. – № 6 (18). – С. 49-57. – 0,34 др. арк.

2. Росецька Ю.Б. Інституційні рівні та проблеми перехідної економіки // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 103-4. – Донецьк, ДонНТУ, 2006. – С. 79-84. – 0,49 др. арк.
3. Росецька Ю.Б. Стан та перспективи розвитку міжгалузевої конкуренції в Україні // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 24/ Одеський державний економічний університет. – Одеса: ОДЕУ, 2006. – С.346-351. – 0,38 др. арк.
4. Росецька Ю.Б. Специфіка монополій радянського типу та інституційні особливості переходу України до конкурентного ринку // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2007. – № 3 (40). – С. 34-43. – 0,39 др. арк.
5. Росецька Ю.Б. Подолання адміністративних інституційних бар'єрів як фактор становлення конкурентного середовища в трансформаційній економіці України // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 222: В 5 т. – Т. III. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – С. 552-559. – 0,37 др. арк.
6. Росецька Ю.Б. Аналіз стану внутрішньогалузевої конкуренції в Україні на прикладі підприємств легкої промисловості // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – Київ, 2007. – №1 (24). – С. 27-33. – 0,57 др. арк.

В інших наукових виданнях:

7. Росецкая Ю.Б. Теоретико-методологические основы определения „институтов” в современной экономической теории // Материалы Всеукраинской научно-практической конференции „Актуальные проблемы и перспективы развития экономики Украины (в контексте глобализации)”. Алушта, 29.09. – 1.10. 2004 г. – Симферополь, 2004. – С. 121-122. – 0,08 др. арк.
8. Росецька Ю.Б. Інституційні зміни та конкуренція – проблеми взаємозв'язку // Материали II Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика економіки і підприємництва». Алушта, 10-12 мая 2005 года. – Симферополь, 2005. – С. 127. – 0,08 др. арк.
9. Rosetska Y. Evolution of Competition Policy of Ukraine due to its Integration to the European Union // "ZNACZNIE" Journal of European Studies' Chair. – Number 2(4). – Rzeszov, 2007. - P. 98-117. – 0,56 др. арк.

АНОТАЦІЯ

Росецька Ю.Б. Інституційні форми розвитку конкурентних відносин. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01. – Економічна теорія та історія економічної думки. – Одеський державний економічний університет, Одеса, 2007.

Дисертацію присвячено дослідженню інституційних форм розвитку конкурентних відносин в економіці України. З'ясовано необхідність застосування інституційного підходу до вивчення конкуренції. Розроблено модель „інституційне середовище – конкурентне середовище – конкурентні відносини”.

Вивчено монополії радянського типу та інституційні відмінності переходу України до конкурентного ринку. Виділено п'ять блоків проблем інституційного середовища. Досліджено стан конкурентного середовища та окреслено основні інституційні перепони, що заважають вільному руху капіталу на міжгалузевому та внутрішньогалузевому рівнях.

Окреслено шляхи подолання інституційних обмежень конкуренції з урахуванням траєкторії попереднього розвитку, існуючих мультигенерацій, реалізації інтересів груп інституційних новаторів, реформи системи галузевої, регіональної та горизонтальної державної допомоги галузям промисловості.

Ключові слова: економічна конкуренція, міжгалузева конкуренція, внутрішньогалузева конкуренція, конкурентне середовище, конкурентні відносини, інститут конкуренції, організація, інституційне середовище, трансакційні витрати.

АННОТАЦИЯ

Росецкая Ю.Б. Институциональные формы развития конкурентных отношений. – Рукопись.

Диссертация на соискание степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01. – Экономическая теория и история экономической мысли. – Одесский государственный экономический университет, Одесса, 2007.

Диссертационная работа посвящена исследованию институциональных проблем развития конкурентных отношений в трансформационной экономике Украины. Рассмотрены основные научные подходы, посвященные проблемам экономической конкуренции – поведенческий, структурный, функциональный, классический, концепция «рабочей» конкуренции и теория организации рыночных структур. На их основе определены сущность категорий экономическая конкуренция, конкурентная среда и конкурентные отношения.

Экономическая конкуренция определена как сложная категория, которая отражает способ функционирования и движения капитала в рыночной среде. Такое движение может осуществляться как внутри определенной отрасли в виде внутриотраслевой конкуренции, так и на межотраслевом уровне в виде конкуренции межотраслевой.

Движение всегда происходит в определенной среде и оформляется определенной системой отношений. Среда, в которой осуществляется движение капитала, была определена как конкурентная среда, а система отношений, которая опосредует это движение – конкурентные отношения. Следовательно, конкуренция как экономическая категория представляет собой единство конкурентной среды и конкурентных отношений.

Определена необходимость использования институционального подхода для исследования проблем экономической конкуренции. В связи с этим рассмотрены эволюция, сущность, место, функции, классификация институтов, в том числе институтов конкуренции, и их роль в формировании конкурентных отношений. Разделены понятия институтов и организаций, институциональной структуры и институциональной среды общества.

Институт рассматривается как набор правил поведения, который предписывает или запрещает определенные повторяющиеся действия и взаимодействия. Эти правила одновременно ограничивают и стимулируют действия хозяйствующих субъектов, позволяя им осуществлять осознанный выбор и предвидеть реакцию окружающей среды при помощи механизмов принуждения.

Совокупность институтов определенного типа составляет институциональную структуру общества, под которой понимается определенный упорядоченный набор институтов, которые формируются в границах той или иной системы координации хозяйственной деятельности.

В отличие от институциональной структуры, институциональная среда содержит в себе не только комплекс институтов, но и систему организаций. Представляя взаимодействие институтов и организаций в виде институциональных изменений, институциональная среда определяет основное направление развития экономических систем, а также ориентиры, на основе которых осуществляется формирование и отбор наиболее эффективных экономических и социальных институтов.

Изучена степень взаимосвязи между развитием институциональной среды, конкурентной среды и конкурентных отношений, на основе чего предложена модель «институциональная среда – конкурентная среда – конкурентные отношения».

Проанализированы монополии советского типа и институциональные особенности перехода Украины к конкурентному рынку. Выделено пять блоков проблем

институциональной среды в трансформационной экономике Украины: нестабильность формальных правил, искривление системы неформальных правил, несовершенство системы санкций за невыполнение правил, проблемы политических организаций, неразвитость социально-экономических организаций.

Исследовано состояние конкурентной среды на современном этапе развития экономики Украины на примере механизмов межотраслевой и внутриотраслевой конкуренции. Очерчены основные институциональные препятствия, которые мешают свободному переливу капитала на межотраслевом и внутриотраслевом уровнях. Среди таких препятствий отмечены: наличие монополистических объединений в определенных секторах национальной экономики; неразвитость фондового рынка; неравенство условий конкуренции, которое проявляется в существовании административных барьеров и государственной помощи отраслям промышленности; недостаточность модели хозяйствования ориентированной на экспорт и отсутствие достаточных инструментов межотраслевого перераспределения доходов; неэффективность процедуры банкротства субъектов предпринимательской деятельности.

Обозначены пути преодоления институциональных ограничений конкуренции в трансформационной экономике Украины на основе мирового опыта совершенствования конкурентных отношений с учетом траектории предшествующего развития (path-dependence), существующих мультигенераций, реализации интересов заинтересованных групп и индивидов, которые принимают участие в хозяйственных процессах, а также реформы системы отраслевой, региональной и горизонтальной государственной помощи отраслям промышленности.

Ключевые слова: экономическая конкуренция, межотраслевая конкуренция, внутриотраслевая конкуренция, конкурентная среда, конкурентные отношения, институт конкуренции, организация, институциональная среда, транзакционные издержки.

ANNOTATION

Rosetska Y.B. Institutional forms of competitive relations' development. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in Economics by specialty 08.00.01. – Economic Theory and History of Economic Thought. – Odesa State Economic University. – Odesa, 2007.

Dissertation is devoted to research of institutional forms and competitive relations development in economy of Ukraine. The necessity of the institutional approach to studying of economic competition is determined. The model «institutional environment - competitive environment - competitive relations» is proposed.

Soviet type monopolies and institutional features of Ukraine's transition to the competitive market are analyzed. Five blocks of institutional environments problems are allocated. The mechanism of interbranch and intrabranсh competition is examined. The main institutional obstacles which prevent free transfusion of the capital are outlined.

The ways of competition restrictions overcoming are designated. The main points are: perfection of competitive relations in view of path-dependence, realization of involved groups interests, reforms of the branch, regional and horizontal state aid system.

Key words: economic competition, interbranch competition, intrabranсh competition, competitive environment, competitive relations, competition institute, organization, institutional environment, transaction costs.

Підписано до друку 27.09.2007 р.

Зам. 2314 від 27.09.2007 р.

Формат паперу 60x84/16, обсяг 1,1 др. арк..

Тир. 100 прим. ОДЕУ, м. Одеса 82, вул. Преображенська, 8.